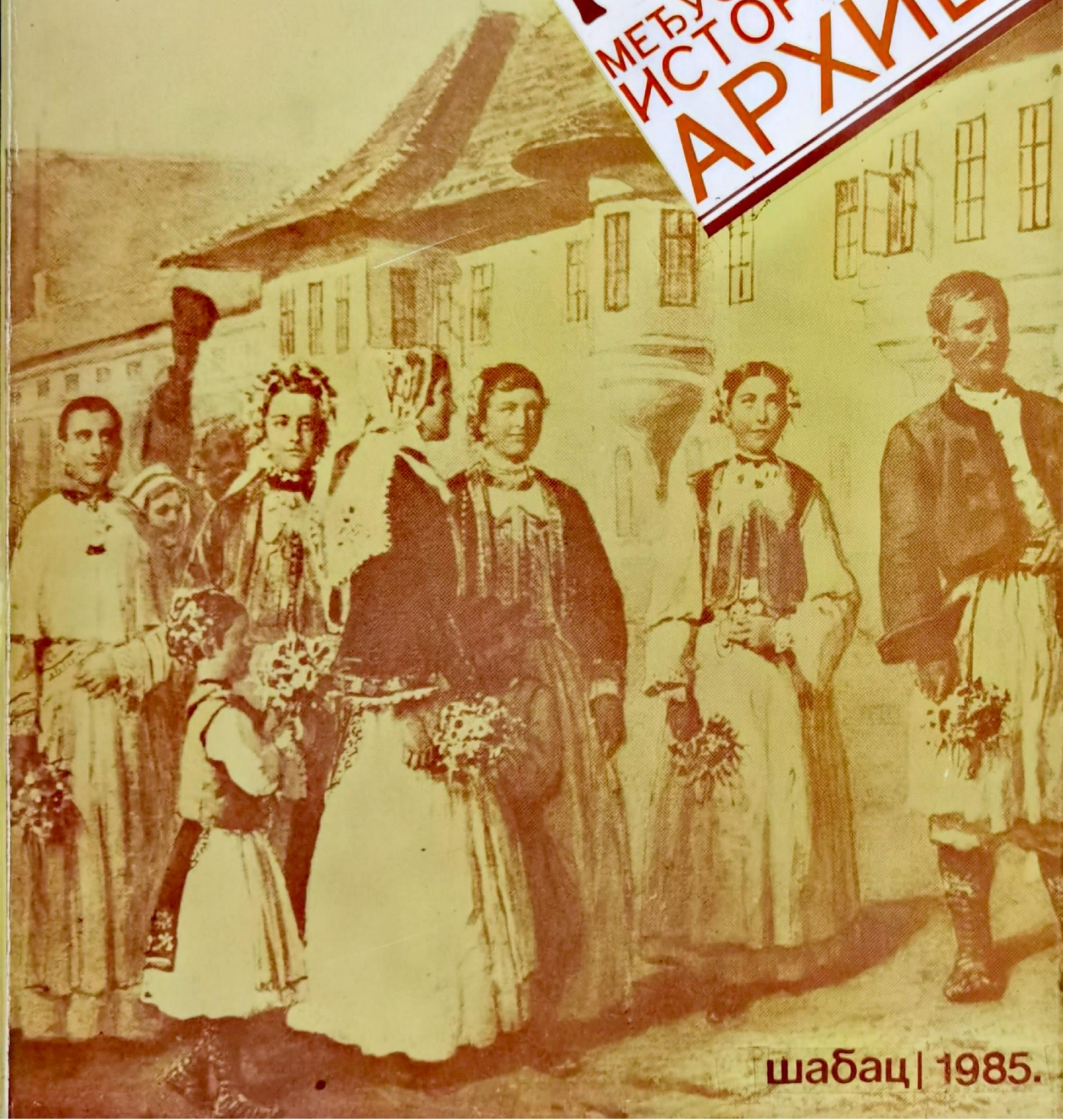

ГОДИШЊАК 19

МЕЂУОПШТИНСКОГ
ИСТОРИЈСКОГ
АРХИВА

шабац | 1985.

Међуплavinjsки историјски архив
Шабaц

ГОДИШЊАК/19

САДРЖАЈ:

Мр Милан Јевтић
КУЛТУРНО—ЗАБАВНИ ЖИВОТ
СТАРОГ ШАПЦА
стр. 3

Др Даница В. Маркоска
ПОДРИНСКИ ГЕОГРАФИ
стр. 63

Аксентије Д. Лекић
СТО ГОДИНА БAЧКЕ ЛИТЕРАРНЕ
ДРУЖИНЕ »ПОУКА« ГИМНАЗИЈЕ
У ШАПЦУ
стр. 153

ОСЛОБОЂЕЊЕ ШАПЦА 1944.
ГОДИНЕ
Приредио Драгослав Пармаковић
стр. 213.

ГОВОР ДОКУМЕНАТА
(из грађе Међуплavinjsког историј-
ског архива у Шапцу)
Приредила Даница Дојчиловић
стр. 239

Аксентије Д. Лекић
РАДНЕ АКЦИЈЕ ОМЛАДИНЕ
ПОДРИЊА У ГОДИНИ ОСЛОБО-
ЂЕЊА И ПОБЕДЕ НАД
ФАШИЗМОМ
стр. 263

Мр Петар Јакшић
ОБАВЕШТАЈНИ РАД У АД
»ЗОРКА«
стр. 285

Мр Петар Јакшић
СВЕТКО ЛАПАЈНЕ,
ПРОЈЕКАНТ ПРВИХ ПОГОНА
»ЗОРКЕ«
стр. 295

Надежда Ј. Радовановић
ТРИ ЗНАЧАЈНЕ ГОДИШЊИЦЕ
КУЛТУРЕ У ПОДРИЊУ
стр. 299

Др Даница В. Маркоска
ЕКСТРЕМНЕ ПОПЛАВЕ У МАЧВИ
стр. 315

Недељка Сарић
БИТКА НА ДУБЉУ
стр. 335

Славољуб Петровић
МЕНЗУЛАНА И ПОШТА У
ШАПЦУ ДО 1866. ГОДИНЕ
стр. 341

Миливоје Васиљевић
ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВА
МАЧВЕ
стр. 351

ЕКСТРЕМНЕ ПОПЛАВЕ У МАЧВИ

1. Увод

Мачва је релативно рано почела да привлачи пажњу и изазива научно интересовање неких наших истакнутих географа истраживача. Мада су истраживања претежно вршена после другог светског рата, ипак — било их је и раније.

Већ 1882. године, Анта Алексић (1844-1893) објављује први научни рад о Мачви — „Мачванско блатиште“, а 1891. године — још два рада: „Мачва са нарочитим погледом на поплавне прилике“, и „Мачва“. Ови радови су до данас остали као извори занимљивих података о некадашњој Мачви, посебно — о њеним хидролошким карактеристикама. То показују да су научно интересовање истраживача нарочито заокупљале „поплавне прилике“ као битна карактеристика овог географског подручја.

Касније, а нарочито после другог светског рата, појавило се више радова о Мачви, у виду појединачних истраживања или пројеката великих хидротехничких организација за израду хидротехничких постројења. Али, ниједан од њих посебно се не бави укупном проблематиком поплава у Мачви.

Ни у овој студији, за то нема услова. Једино се, на основу оскудних и једностранних података из службене документације и новинских информација у време поплава, могу регистровати и делимично описати неке веће и катастрофалније поплаве. Комплекснија анализа захтева комплетне релевантне податке.

За поплаве са потпунијим подацима, израђени су и приложени хидрограми поплавних таласа.

2. Поплавне прилике у мачви

Поплаве су значајан елемент водног режима у Мачви. Иако их има мање него ранијих година, због мелиорационих и агротехничких мера и објеката за одбрану од њих, оне још увек бар дејством подземних вода — угрожавају Мачву и прете великим материјалним штетама.

Услови су за појаву поплава погодни, крај је равничарски, а велике реке Сава и Дрина меандирају, носећи обиме воде која, за време високих водостаја, не може да нормално протиче коритом па се излива и плави велике површине плодног земљишта. Такође, поплавне прилике настају због снажних бујичиних токова који се сливају низ падине Цера у мачванску равницу, као и због нерегулисаних токова река, посебно — Дрине готово искрченог шумског покривача, и високог нивоа подземних вода. Борба за заштиту равнице и обуздавање природне стихије високих вода није престала. За њено успешно окончање, потребна су велика материјална средства која удружени рад мора издвајати ради заштите својих материјалних добара.

У прошлости је било доста поплава у Мачви. Између осталих, значајне — својим последицама — биле су поплаве 1896, 1924, 1926, 1932, 1940, 1944, 1962. и 1965. године. О њима има хидролошких физичко-географских и новинских података, али никако или сасвим мало и недовољно — података и анализа антропогених, социјалноекономских, санитарних, и других последица. Кратко речено, нису научно обрађене.

2.1. Поплава у 1896. години. Ова поплава се сматра једном од највећих, и досад непревазиђених. До ње је дошло у новембру, због врло кишовите јесени. Интезитет киша био је толико јак да су кише личиле на провале облака, и изазивале нагло повишење водостаја река Дрине и Саве.

Поплава је наступила привисоком водостају на овим рекама. На дан 9. новембра, у сливу горње и средње Дрине, вода је била изразито висока. Код Зворника је имала протицај око $8.800 \text{ m}^3/\text{сец}$.

Већ 10. новембра, у 14,00 часова, вода је почела да се излива из корита Дрине, достижући максимум 11. новембра, у 2 часа. Висина

таласа износила је 840 цм.¹ У Зворнику ниво воде је достигао коту од 143,18 м, а у Рачи — 88,26 м.а.б. „Према исказу мештана, на пијаци у Богатићу могло се возити чамцима, јер је вода овде била више од пола метра изнад земље”. У осталим местима, вода је била још дубља, јер је њихова надморска висина нижа од надморске висине Богатића (84 м). На пристаништу у Шапцу, вода је била 73 цм изнад обале.

Ова поплава пренела се и на Семберију. Вода у Бијељини достизала је просечно 15 цм дубине. Под водом је била површина од 10500 ха земљишта.

Посебну штету, поплава је нанела пловидби доњим током Дрине. Наиме, 1886. године, Дрином је запловио први пароброд, који је кренуо 29. новембра 1886. године од ушћа Дрине ка Зворнику — у који је стигао 6. децембра, са посадом од 7 чланова, и једним поморским официром и дворским саветником из Беча. Тај први пароброд на Дрини звао се „Ван-Дуна”. Био је дуг 27 м, а широк 3 м. Јачина парног строја износила је 87 коњских снага.

Након овог пробног путовања, Аустро-Угарска је организовала редовну пловидбу Дрином. Тако је, 1888. године, организовала Босанско паробродско друштво, са седиштем у Брчком. Оно је са 7 бродова одржавало редовну пловидбу Дрином на релацији Зворник — Босанска Рача. Бродови су, осим путника, превозили пољопривредне производде, воће, стоку, дрво, угаљ, индустријску робу, и друго.

Саобраћај Дрином прекинула је поплава 1896. године, која је уништила све што је до тада урађено за пловидбу.³

2.2. Поплава у 1924. години. Ова поплава сматра се великом, јер је захватили како Мачву и Семберију тако и Посавину. Њу су проузроковале високе воде Саве, и трајала је 59 дана. Она би имала незапамћене размере да је и Дрина у то време имала висок водостај. Овако, пак, водостај код Сремске Митровице износио је 79,30 м, код Чевртије — 78,94 м, а код Шапца 77,78 м надморске висине.

Месечни водостаји Саве код Сремске Митровице и Шапца, у 1924. години, приказани су у табели.

Табела 1. месечни водостаји Саве 1924. године.⁴

Месеци	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	год
Сремска Митровица	333	282	455	962	602	342	222	224	237	168	132	221	326
Шабац	183	136	293	516	193	211	94	87	100	37	80	81	182

¹ Хидролошки годишњаци Југославије, Савезни хидро-метеоролошки завод 1950—1974. године, Београд.

² Луковић М. и група аутора, Основни пројекат Доње Дрине, IV, Савезни пројектантски биро за хидротехничка постројења, Београд, 1948, стр. 39.

³ Савин М., Паробродом уз Дрину, чланак о пловидби 1896., Музеј речног бродарства, Београд.

⁴ Генерална дирекција вода, Одсек за хидрографију Београд. Извештаји о водостајима Саве за 1924. годину, стр. 150.

Значајне податке о поплави у овој години дао је локални лист „Шабачки гласник, који је излазио у Шапцу. Под насловом „Време и поплаве“, 6. априла 1924. године, у Гласнику је писао: „Ова прошла зима била је исувише дуга. Од 8. децембра, по старом календару (21. децембра по новом календару — примедба аутора), како је настала, она је без једног топлог дана трајала равно 3 месеца, до 8. марта (21. марта по новом календару). Од 8. марта настали су мало топлији дани, са неки пут лепим даном, али је од оног правог пролећа врло далеко, јер нема дана да или је хладно или киша пада”.⁵

Под насловом „Огромне воде“, 10. априла, Гласник пише: „Услед киша које су поново почеле падати воде у Сави и Дрини нису почеле опадати, но шта више, надлазе. Мачванска Митровица, Сремска Митровица, Дреновац, Шеварице, Равне — опкољени су водама. Хидротехнички одељак наше жупе живо ради да вода не провали насип код Црне Баре и Митровице, јер би тада било пола Мачве поплављено”.

Према извештају од 13. априла, вода у Сиску надошла је 30 цм, у Славонском Броду и Рачи водостај је био исти, а у Мачванској Митровици и Шапцу био је повећан за 4, односно — 5 цм. Вода је највише поплавила Мачву. Тако, 13. априла, поплављена територија око Шапца износила је више од 5.000 ха засејаних површина. Шта више, висок ниво вода у Сави повећан је још за 1 цм. Тек 30. априла, вода је почела опадати, и за неколико дана — опала је за 11 цм.

Али, 7. маја, у Гласнику је освануо напис „Пуни подруми воде”. „После падања велике кише сви подруми у граду су препуни воде”.

У Гласнику од 14. маја, дат је податак да вода у Сави и у барама стално опада, до 5 и 8 цм дневно. Она је већ требало да потпуно опадне, али је због успора Дунава споро опадала. Тек 27. маја, саопштено је да вода у бунарима и Сави нагло опада, те да се рачуна да ће за неколико дана сасвим опасти, што се и остварило.⁶

Ова катастрофална поплава нанела је велике штете не само у Мачви већ и Семберији и Посавини.⁷ Висина штете није утврђена. Те године у Мачви је поплављено око 28.000 ха.⁸

2.3. Поплава у 1926. години. Ова поплава била је у јулу. Сматра се да је била мања од поплаве у 1924. години, али је нанела огромне штете већ тиме што се десила у јулу, када су поља била спремна за жетву. Поплаву су проузроковале велике кише у сливу Саве, због којих је код Сремске Митровице највиши водостај, 19. јула, достигао 630 цм, а у Шапцу — 469 цм.⁹ Река Дрина имала је — код Зворника — водостај 152 цм, а њен највиши водостај био је 16. јула — 220 цм.¹⁰

У току јула, у Сремској Митровици пало је 176 мм кише, а у Шапцу — 183 мм, што је готово 3,5 пута више него у просеку за период

⁵ Бр. од 13, 23. и 26. априла 1924. године.

⁶ Шабачки гласник, од 14. и 27. маја 1924. године.

⁷ Савезни пројектантски биро за хидротехничка постројења, Београд, Основни пројекат Доње Дрине, IV, Београд 1948. година.

⁸ Генерална дирекција вода, Одсек за хидрографију, Београд, Извештаји о водостајима Саве за 1924. годину, стр. 127.

⁹ *Ibid.*, стр. 202.

¹⁰ *Ibid.*, стр. 204. и 205.

1925—1940. године. Како су штете биле велике, одлучно се пришло оснивању водних задруга.

2.4. Поплава у 1932. години. Узрок ове поплаве била је дуга зима, са обилним снежним падавинама у сливу Дрине. Снег је падао без престанка од 15. до 25. марта. Потом је уследило „Нагло отапање снега које је било праћено јаким кишама нарочито у планинским пределима слива реке Саве и њених притока. Огромна количина воде одједном се сјурила у Саву, тако да је Савски водостај премашио дотле познате катастрофалне водостаје. Тада је у Мачви било толико воде да је иста на равним и никада неплављеним теренима имала дубину од 25—50 цм”.¹¹ Занимљиво је шта су централна и локална пласила писала о временским непотодама. Те године, 17. марта, **Политика** је писала „Постоји ли опасност да наступе поплаве у Земљи?”.¹² У листу су, и наредних дана, објављене дуге или краће информације о кретању времена у марту и априлу, и о угрожености од поплава. Ево неких најзначајнијих: 16. марта пролеће се добро осетило, јер је температура у Београду била +8°C. Снег је почео да се интензивно топи, тако да је питање поплаве забринуло становнике Мачве. У земљи и нису биле велике количине снега. У басену Дунава, у Аустрији, дебљина снежног покривача износила је 25 цм, а у Мађарској — у сливу Тисе — 20 цм. У доњем току Саве, Дрине и Тисе, и у средњем току Дунава, дебљина снега је била преко 10 цм. У планинским деловима наше земље снежни покривач је износио просечно 50 цм. Водостаји на рекама кретали су се око средње висине, осим на Тиси, чији је водостај повећан за 46 цм. Срећна околност је била та што су ноћу били мразеви, са спуштањем температуре до —5°C. То је спречавало топљење снега, ноћу. Такође, повољна околност је била и та што је топљење снега било јаче у сливовима доњих токова низијских река.

Марта 18., опасност од поплава запретила је Бијељини, јер су били преливени насипи Раче. Сава је надолазила, нарочито код Сремске Митровице. Водостај јој је непрестано растао: 19. марта — 325 цм, 20. марта — 470 цм, а 22. марта — 580 цм. Време је било доста хладно, са температурама од 0° до —1,2°C. Снег је непрестано падао, одржавајући променљив покривач. Било је то први пут после првог светског рата — да се снег добро одржао и после равнодневнице.¹³ Ипак, хладно време није утицало на снижење водостаја. Он је, 23. марта, износио чак 613 цм.

Због тога је, 23. марта, уследио почетак одбране од поплаве — код Босанског Брода и Шапца.

За то време, у Подрињу, због наглог топљења снега, Дрина се излила и поплавила многа мачванска села.

Тек 24. марта, снег је престао да пада. Али, 25. март био је, опет изузетно сунчан дан, па је дошло до брзог топљења снега.

Сава је нагло надошла због кише, и повећала водостај за 3 цм. Поред осталих села која нису брањена насипом, — Црна Бара, Црнобар-

¹¹ Савезни пројектантски биро за хидротехничка постројења, Београд, *Основни пројекат Доње Дрине, IV*, 1948, Београд, стр. 40.

¹² Новински извештаји о метеоролошким приликама и поплавама, 17, 18, 22, 24. и 25. марта 1932. године.

¹³ Управо, 1929. године, била је најжешћа зима после првог светског рата, али је снежни покривач нестао релативно брзо, већ 12. марта.

ски Салаш, и Табановић, били су под водом. Становници ових села чамцима су се превозили од куће до куће. И на улазу у Шабац, из Мачве, на неколико места путнике су превозили чамцима. Срећна околност је била за што су се церски токови били нормализовали (опао водостај), те су се воде задржале само на забареним теренима.¹⁴

Априла 16., шеф метеоролошке службе тадашњег војног ваздухопловства, капетан I класе, Љубомир Бурић, дао је за **Политику** следећи интервју о временским приликама тога пролећа:

„У последње време над северном Европом и даље према северном полу влада висок притисак (антициклона), који спречава пролаз кишних атланских депресија својим нормалним током, тј. током Голфске струје (око Норвешке), већ ове иду преко Јужне Европе, управо линијом Бискајски залив — Беновски — Горњи Јадран — Црно море и даље — према истоку. Ових депресија сада има у великом броју и оне путују у низу, једна за другом. Данас у 7 часова постојала је једна депресија над Црним морем, друга над Северном Југославијом, трећа над Горњим Јадраном, четврта над Беновским заливом, а пета над Јужном Француском. Наша земља се налази управо на путу ових депресија и стога скоро непрекидно кише трају над свим крајевима. Чим једна депресија прође, наступа друга, итд. Обилност киша објашњава се тиме што ми добијамо непосредно морски ваздух са Јадрана, и уопште са Средоземног мора који обилује воденом паром.

С друге стране, имамо стални прилив северног, хладног ваздуха и овај се у знатној мери уздиже у висину. Тиме се производи јаче хлађење поменутог хладног ваздуха и одатле и киша постаје обилнија”. По његовом мишљењу, до побољшања времена на југу Европе, па и у нашој земљи, доћи ће када се измени метеоролошка ситуација над северном Европом, односно — кад над њом попусти високи атмосферски притисак, да би се атмосферске депресије нарочито кретале према северној Европи.

Истог дана, 16. априла, водостај Саве код Шапца износио је 520 цм. Сва поља око Шапца била су под водом; у Равњу, потопљено је 37, а у Црној Бари — 7 кућа. Из села која се налазе поред Саве, наређена је евакуација становништва.

На несрећу, киша је поново почела интензивно да пада, такође је поплављено и оно што Сава својом водом није стигла да поплави, односно — равницу су поплавиле унутрашње воде.

Већ 18. априла водостај Саве износио је 750 цм. Сви бунари су испуњени речном водом и муљем. Увече, водостај на рекама почео је да стагнира, али су се повећале унутрашње воде на Битванском и Јереском подручју.

Од 29. априла водостај на рекама постепено опада. Али, према подацима Подрињске водне заједнице у Шапцу, вода Саве је продрла кроз одбрамбени насип код Црне Баре, и поплавила површину од 18.000 ха. Поплава би имала још катастрофалније размере да нису грађени и порушени одбрамбени насипи у Босанској Посавини, јер су и тамо биле велике поплаве.¹⁵

¹⁴ *Политика*, Београд, Новински извештаји од 15. и 16. априла 1932. године.

¹⁵ *Водопривредна основа Мачве, Одбрана од поплава, Подрињска водна заједница, Шабац 1932.*

Процена материјалних штета ове поплаве није дата, иако су по размери, времену и трајању поплава, штете неизмерне.

2.5. Поплава у 1940. години. У 1940. години била су два висока водостаја, по један у пролећном и зимском периоду. Први надолазак био је у пролеће, у марту и априлу. Кулминација је била 1. априла, у Сремској Митровици са + 588 центиметара. Овај талас трајао је 119 дана, од 2. марта до 19. јуна.

Други надолазак био је у зиму, с максимумом у Сремској Митровици, на дан 22. новембра, са водостајем од 761 центиметара. Овакав високи водостај проузроковао је надолазак река Дрине и Босне, које су кулминирале 21. новембра. У Семберији је дошло до преливања савских насипа, и до поплаве њеног западног дела, а источни је био одбрањен земљишним насипима. Ипак је дошло до мање поплаве од процедурних и унутрашњих вода.

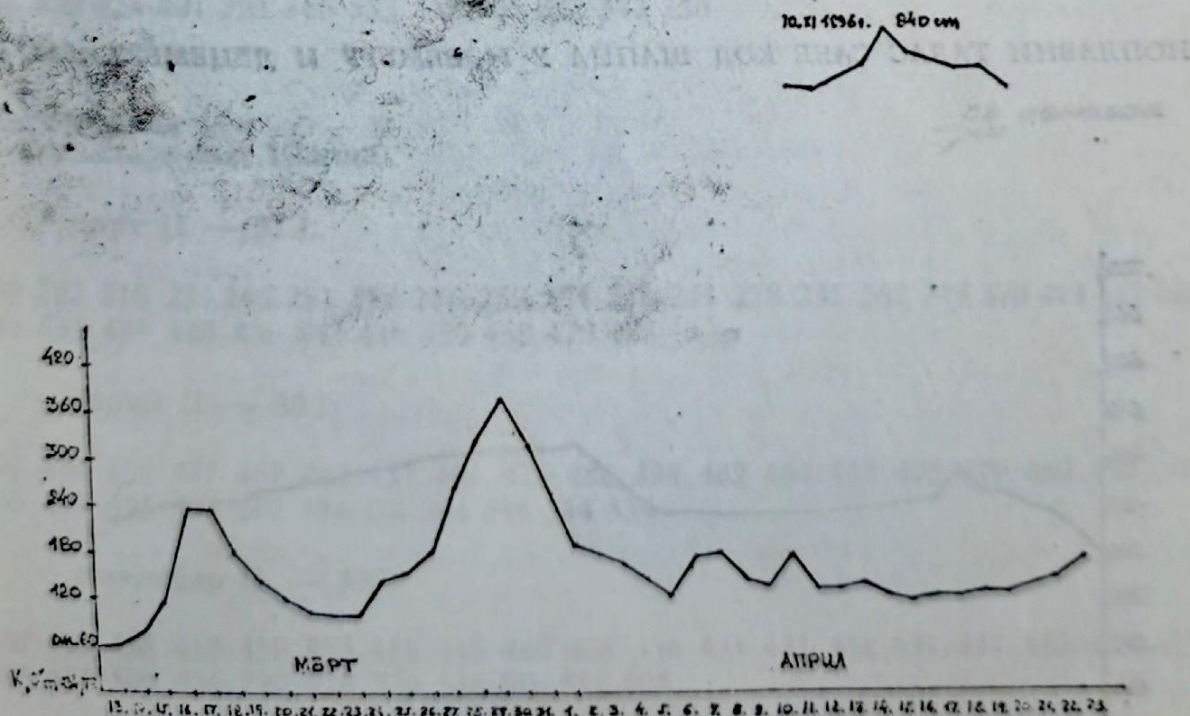
У Мачви је дошло до поплаве због продора дринских насипа код Црне Баре, у дужини од око 50 метара. Ова поплава је локализована само на засавичко подручје.¹⁶

Тридесетог марта 1940. године, у саопштењу Хидротехничког одељења Министарства грађевина, налази се следеће: „Услед високих вода на рекама, подавирања и процеђивања воде испод одбрамбених насипа су знатно већа. Али, знатне количине воде настале су од снега и поплавиле знатне површине земљишта.“¹⁷

ПОПЛАВНИ ТАЛАС ДРИНЕ КОД ЗВОРНИКА У МАРТУ И АПРИЛУ 1940. Г.

Масштаб 1:200

FS-17575 km²

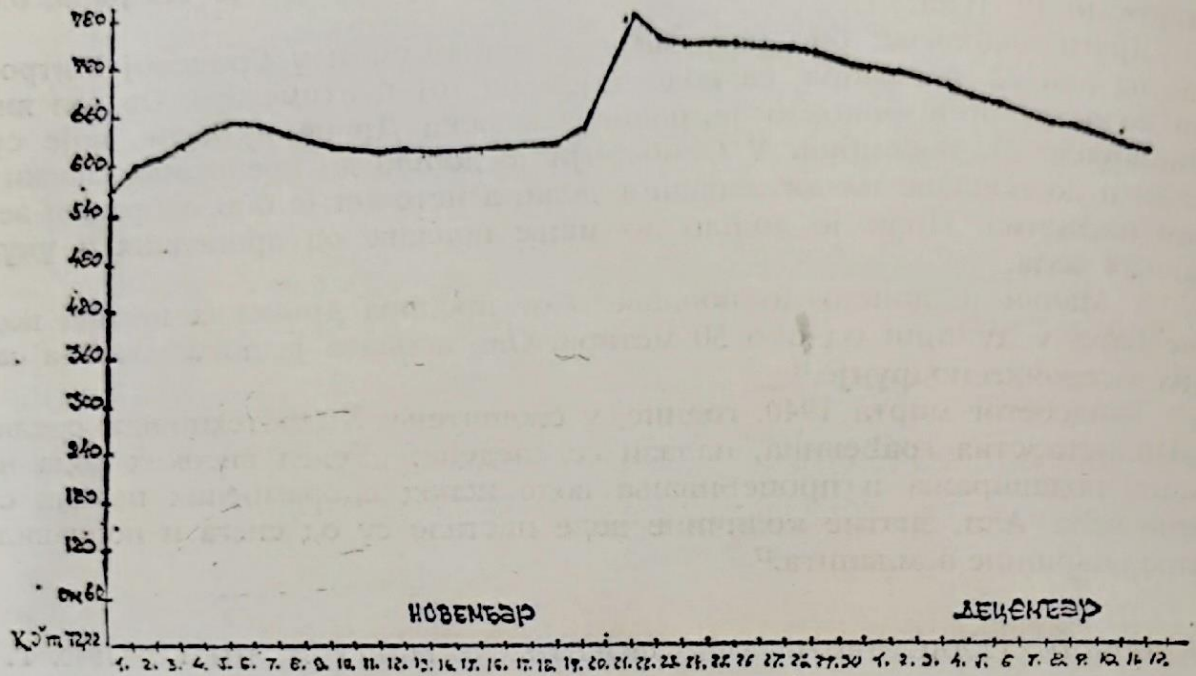
¹⁶ Године 1932. највиши водостај у Броду био је 845 цм, а приликом поплаве 1932. исти је премашен, тј. био је 865 цм, и до сада није постигнут већи водостај.

¹⁷ Водопривредна основа Мачве, Одбрана од поплава, Подрињска водна заједница, Шабац.

ПОПЛАВНИ ТАЛАС САВЕ КОД СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ У НОВЕМБРУ И ДЕЦЕМ-
БРУ 1940. Г.

ВОДОМЕР 83

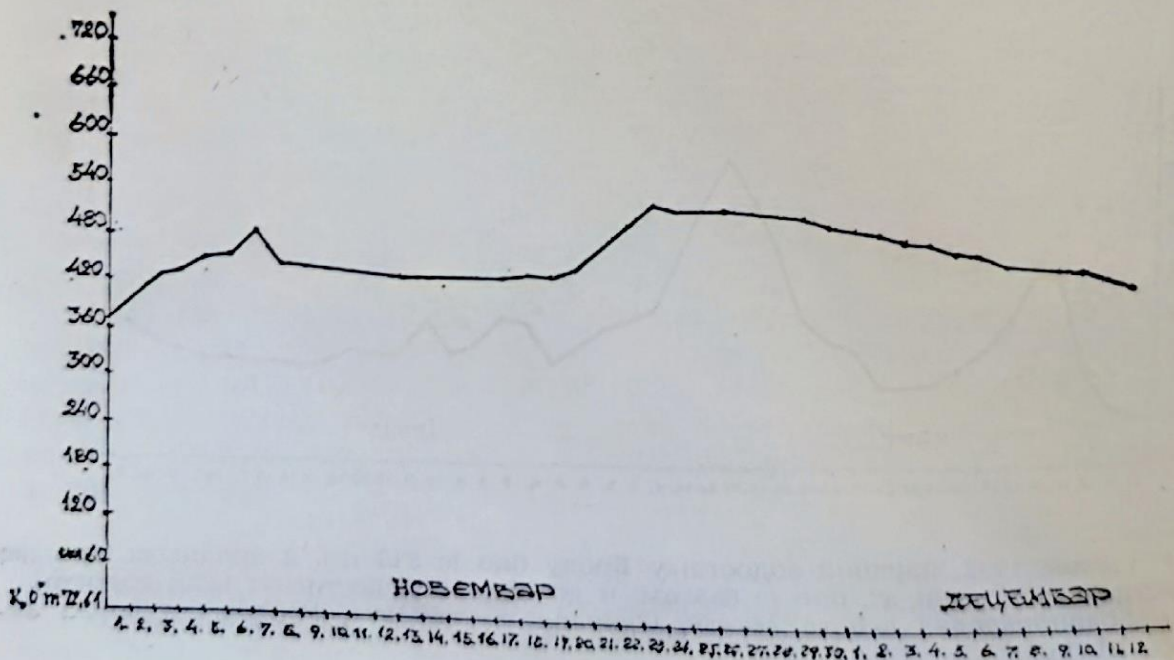
Г. С. 27973 км²

ПОПЛАВНИ ТАЛАС САВЕ КОД ШАПЦА У НОВЕМБРУ И ДЕЦЕМБРУ 1940. Г.

ВОДОМЕР 83

Г. С. 27970 км²

СРЕДЊИ ДНЕВНИ ВОДОСТАЈИ

РЕКЕ САВЕ КОД СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ И ШАПЦА У
ПОПЛАВЉЕНИМ МЕСЕЦИМА 1940. г. (247)

1. Водостаји код Сремске Митровице

март (1 — 31.):

309 333 374 402 425 428 426 435 428 420 405 398 406 448 504 563 608 680 628
614 600 594 591 594 598 603 603 615 634 657 685

април (1 — 30.):

688 674 654 634 620 606 602 625 648 654 649 642 645 641 637 627 613 598 585
572 550 546 543 538 530 520 510 500 490 485

новембар (1 — 30.):

570 600 608 624 644 652 647 632 626 617 612 610 608 606 605 605 606 608 610
628 694 761 732 724 725 724 720 715 708 700

децембар (1 — 31.):

690 687 678 669 659 648 638 630 625 618 610 602 595 586 578 556 537 515 488
464 440 424 401 393 366 533 342 306 352 347 336

2. Водостаји код Шапца

март (1 — 31.):

190 202 210 231 246 251 256 256 259 254 248 241 228 231 262 318 370 413 442 446
440 433 429 430 436 442 446 450 458 470 483

април (1 — 30.):

495 494 486 477 469 462 457 464 476 486 484 482 484 482 476 470 460 450 440
430 418 408 398 392 384 374 364 354 344 334

новембар (1 — 30.):

370 410 425 435 450 455 485 445 440 438 436 433 431 461 431 431 432 433 435
447 472 500 526 520 520 520 518 516 512 505

децембар (1 — 31.):

502 495 486 482 473 467 460 455 453 450 440 431 427 419 415 380 360 340 320
300 270 260 230 195 185 175 153 147 135 130 120

СРЕДЊИ ДНЕВНИ ВОДОСТАЈИ

РЕКЕ ДРИНЕ КОД ЗВОРНИКА У ПОПЛАВНИМ МЕСЕЦИМА
1940, 1944, 1962, и 1965. године (247)

1. 1940. година:

март (1 — 31.):

85 100 105 100 98 90 85 85 82 80 75 65 60 65 80
125 240 240 180 145 125 110 105 105 150 160 185 270 330 380 330

април (1 — 30.):

260 195 185 170 150 130 180 185 155 140 180 135 135 140 130
120 125 125 130 130 140 150 170 175 175 170 175 175 175 180

новембар (1 — 30.):

240 195 215 195 175 145 125 110 110 105 90 85 85 75 70
70 65 60 90 380 480 300 220 180 160 145 135 120 115 115

децембар (1 — 31.):

125 115 110 105 103 95 90 110 105 105 100 100 95 90 85
70 65 65 60 60 55 50 50 55 50 50 45 45 45 40 40

2. 1944. година:

Због ратних прилика, водостаји нису мерени.

3. 1962. година:

март (1 — 31.):

88 90 105 134 141 265 390 360 285 230 180 165 165 165 185
140 145 139 135 139 100 145 110 155 163 233 252 240 222 223 238

април (1 — 30.):

278 319 317 290 269 300 300 259 212 200 184 198 225 257 241
216 200 178 173 138 173 178 174 174 173 169 163 156 154 150

4. 1965. година:

мај (1 — 31.):

153 156 140 121 128 133 180 209 168 158 200 204 380 385 280
233 220 200 200 218 215 210 204 205 195 183 175 168 159 159 155

Нагли пораст температуре — 26, 27. и 28. марта, који је изазвао топљење снега, а исто тако — и велике кише у средњем току Дунава, у горњим токовима Тисе и Дрине изазвале су велико дотицање воде у већ испуњена корита ових река".¹⁸

Четвртог априла, **Шабачки гласник** је писао: „Шабач се шћућурио у води која је већ продрла у варош, а даље, иза вароши пружа се поплављена Мачва. Тужан је њен изглед. Вода је запретила свему. Само је Цер остао горд и незаплашен таласима који су продирали у Мачву".¹⁹

Током априла, вода у рекама се смиривала и реке су почеле да опадају, истина — са честим колебањем. Тек 23. априла, запажен је у **Политици** чланак: „После катастрофалних поплава", са описом времена: „Нагли преокрет у температури последњих дана, врући дани као у лето, дошли су изненада. Тек напупело дрвеће процветало је и раширило своје лишће за три дана. Из мрза у пролеће ... У недељу, 21. овог месеца у 14 часова имали смо летњи дан, с температуром од + 24°C у хладу. Јуче, после ноћне минималне температуре од + 14°C, у 7 часова ујутро жива се у термометру попела на + 19°C, да би у 14 часова достигла + 22°C у хладу".²⁰

Озакв преокрет из зиме у пролеће обрадовао је пострадале од поплава, јер се из поплављених кућа постепено повлачила вода.

Али, 8. јуна, Сава је код Сремске Митровице почела опет нагло да надолazi услед кише која је непрестано падала недељу дана. Само за 4 дана Сава је код Сремске Митровице надолшла за 216 цм. Како су Дрина и друге босанске реке такође расле, очекивао се нов пораст који је на Сави тада већ био 618 см.

Десетог јуна, Сава, Колубара, и Тамнава, поплавиле су Посавину, али 11. јуна долази до већег разведравања. Од тада, ова друга поплава ближила се крају, јер су водотоци река почели да опадају. У том периоду, због високих вода у рекама, било је плављења унутрашњим водама, које су помоћу црпке пребациване у реке.

О почетку јесењих поплава говори податак од 22. новембра, када је Дрина надолшла за 1 м висине, док је у протекла два дана била порасла за 4 м. Сава је код Сремске Митровице била нарасла за 68 см, (и на многим местима достигла ниво из 1932. године. Дрина је великим делом изашла из корита, носећи полумљене славове.

Двадесет и трећег новембра, Дрина је била толико набујала да је загушила Саву, и проузроковала још веће издизање њеног нивоа. Кише су три дана интезивно падале у целом сливу Дрине. Због тога су реке надолшле, а поводањ Дрине био је тако нагао да је Дрина у Зворнику имала висину од 486 см. Вода је провалила насип према Семберији и поплавила 4.000 ха земљишта. Водостој Саве код Сремске Митровице био је за 1 см виши него ли 1932. године (износио је 760 см).

„Нико у Семберији, ни у Срему, није запамтио да су Сава и Дрина тако брзо надолшле, тако нагло поплавиле њиве, домове и путеве, као тада".²¹ Код Сремске Раче, Сава је 21. новембра имала виши ниво за 18 см од нивоа из 1932. године (65).

18 *Политика*, Београд, новински извештаји, 30. март 1940.

19 4. април 1940. године.

20 23. април 1940. године.

21 *Подрињска основа Мачве, Одбрана од поплава*, Подрињска водна заједница, Шабац.

Те ноћи, Сава је надошла за читав метар, и више, и то — само за неколико часова.

Двадесет и петог новембра, Сава се излила у ширини од преко 6 км, између Босанске Раче и Црне Баре у Мачви. „Ушће Дрине у Саву претворило се у читаво море, од мачванске до сремске стране”.²² У Мачви је било поплављено преко 4.000 ха.

„Кроз продор у Црној Бари широк 40 м вода из Дрине и Саве јурила је снажно према селима: Раденковићу, Ноћају, Салашу и даље према Шапцу. Продор воде био је јак због разлика у нивоу воде у Сави и поплављеном подручју, која је, дан раније, пре продора, износила преко 3 м. Коликом снагом је вода надирала у мачванску равницу и удубљења Засавице, најбоље се види по томе што је кроз продор код Црне Баре у свакој секунди јурило 80 м³/сец. воде. То је значило да, ако се продор не би затворио за пет дана било би поплављено 40.000 ха. У Јереском пољу већ је било поплављено 3.000 ха”²³

Двадесет и шестог новембра, већ је било поплављено 20.000 ха земљишта. „Сава и Дрина” су у порасту. Мачванска равница претвара се у море које сваког часа постаје све веће. На проваљеном насипу Црна Бара-Равње вода све снажније продире и плави североисточна села Мачве. Проваљени насип у ширини од 60 м неће се моћи лако затворити, јер је вода толико јака и брза да изваљује дрвеће из земље”. Сва села од Црне Баре до Шапца налазила су се у великом страху да овакво велика и брза вода не направи праву пустош.

Истота дана, вода је претила да поплави још 3.000 ха. „Где вода није преправила цело земљиште, ту су као нека огромна језера и баре из којих штрчи дрвеће, оголено и сиво... Под великим жељезничким местом код Шапца вода се једва пробија. Око каменитих стубова пенушају се валови”²⁴

2.6. Поплава у 1944. години. Ни за ове поплаве, током 1944. године, не постоји неки утврђени или претпостављени износи материјалних штета, као ни подаци о последицама које су поплаве оставиле за собом. Како се ова поплава догодила у ратно доба, то нема ни свих тачно регистрованих водостаја. У Семберији, било је 19 продора насипа, а у Срему — насип је био пресечен на четири места.

На подручју Мачве, била је срушена устава на Модран — каналу, код Мачванске Митровице, и вода је ушла у брањено подручје, пошто је прешла насип Мачванска Митровица — Ноћајски Салаш. Такође је био проваљен и дрински насип — код Црне Баре, те је вода и ту улазила у брањено подручје.²⁵

Поплава је трајала 70 дана, односно — од краја октобра до 5. јануара 1945. године. Максимални водостај реке Саве био је, код Сремске Митровице, 768 см — на дан 12. децембра, и код Шапца — 576 см, 13. децембра.²⁶

²² *Ibid.*

²³ *Водопривредна основа Мачве, Одбрана од поплава, Подрињска водна заједница, Шабац.*

²⁴ *Политика, Београд, 26. XI 1940. године.*

²⁵ *Савезни пројектантски биро за хидротехничка постројења, Београд. Основни пројекат Доње Дрине, IV, Београд, 1948., стр. 42.*

²⁶ *Годишњаца о водостајима, 1943. и 1944., Савезна хидрометеоролошка служба ФНРЈ, Београд.*

СРЕДЊИ ДНЕВНИ ПРОТИЦАЈИ РЕКЕ САВЕ КОД СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ
У ПОПЛАВНИМ МЕСЕЦИМА 1944, 1962. и 1965. године (247).

1. 1944. година:

новембар (1-30.):

567 564 568 568 588 608 612 600 594 588 586 597 610 618 616 611 613 644 690
700 684 668 652 650 655 648 642 636 643

децембар (1-31.):

642 642 640 638 637 638 643 650 667 681 705 768 750 735 725 717 710 702 695
688 684 679 674 665 664 658 651 645 638 628 616

2. 1962. година:

март (1-31.):

314 327 360 385 394 446 554 621 653 651 644 618 604 598 592 582 574 566 554
543 534 525 517 516 518 528 546 561 594 526 662

април (1-30.):

705 735 764 778 775 759 756 758 746 728 709 701 713 726 742 744 736 725 715
708 702 697 692 688 681 672 662 656 648 641

3. 1965. година:

Мај (1-31.):

539 541 534 527 516 509 512 561 592 592 587 596 616 675 738 744 729 706 768
649 625 600 578 562 551 540 535 535 532 526 534

СРЕДЊИ ДНЕВНИ ВОДОСТАЈИ РЕКЕ САВЕ КОД ШАПЦА У ПОПЛАВНИМ
МЕСЕЦИМА 1944, 1962. и 1965. године (247).

1. 1944. година:

новембар (1-30.):

22. XI

480 490 498 495 492 488 483 480 482

децембар (1-31.):

486 488 486 485 485 482 488 490 500 510 525 575 576 569 563 550 542 538 534
528 520 515 514 510 504 500 494 488 484 476 470

2. 1962. година:

март (1-31.):

172 179 205 231 239 272 372 439 473 480 470 459 449 443 440 433 424 418 409
398 387 380 373 368 371 377 390 405 438 464 485

април (1-30.):

510 532 553 570 578 568 563 567 562 550 536 526 530 538 551 559 557 551 542
535 528 523 517 513 506 499 493 487 483 480.

3. 1965. година:

мај (1-31.):

385 392 388 384 378 347 370 397 434 440 435 440 451 482 525 545 543 533 516
497 479 464 448 434 423 414 407 406 406 400 399

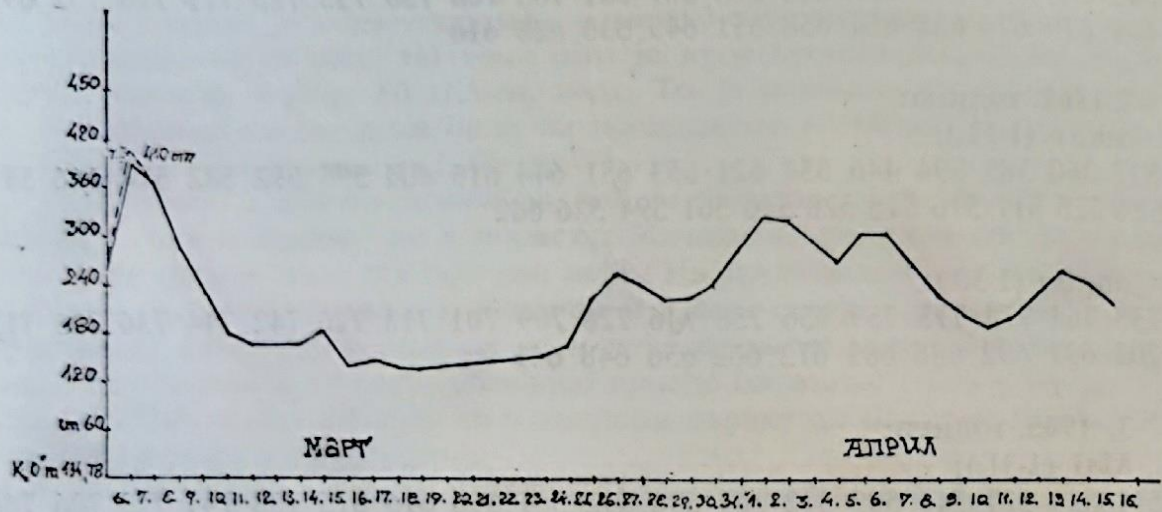
ПОПЛАВНИ ТАЛАС ДРИНЕ КОД ЗВОРНИКА 1962. ГОД.

Водомер 233

$F_s = 17375 \text{ км}^2$

Уредња мери и
уточњена

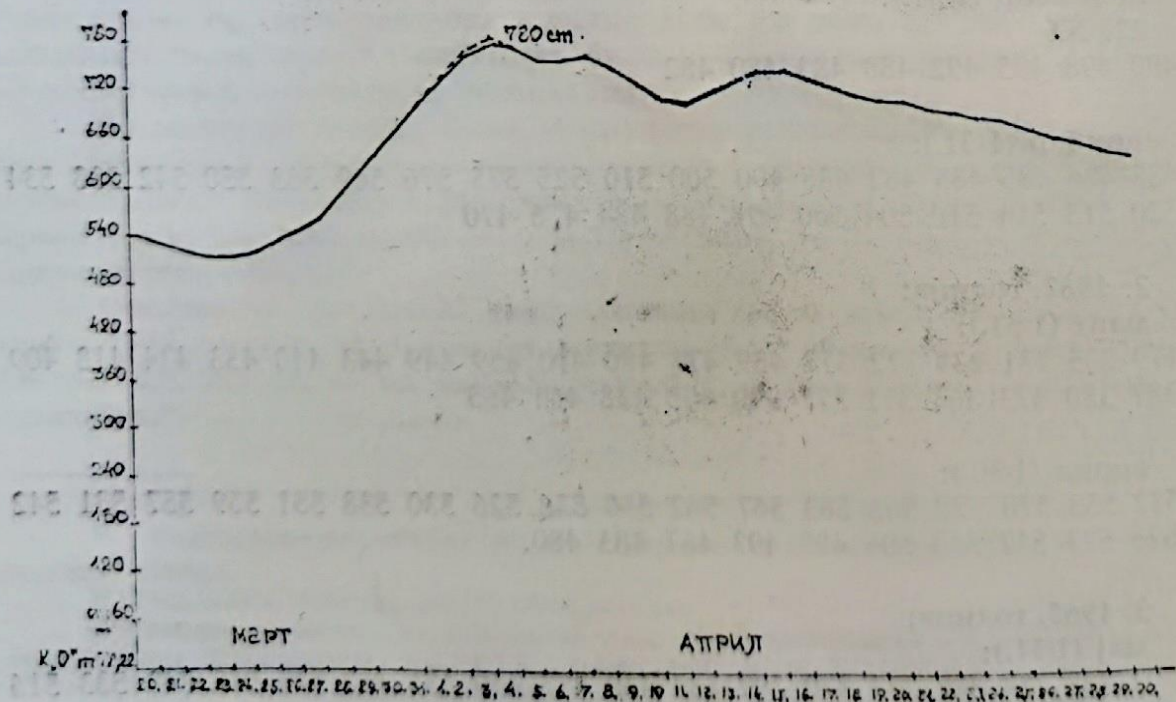
10. XI 1896 г. 840 см

ПОПЛАВНИ ТАЛАС САВЕ КОД СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ 1962. Г.

Водомер 233

$F_s = 27996 \text{ км}^2$

За водостај реке Дрине, код Зворника, нема података — јер није било осматрања од августа до краја 1944. године.

Из расположивих података, види се да је под водом било 16.000 ха, а штета коју је претрпела само пољопривреда износила је 1.400.000.000 динара (обрачунато по динарској вредности из 1953. године). О штетама насталим у осталим привредним гранама (грађевинарство, саобраћај, индустрија, итд.), нема података, нити је то било могуће у своје време проценити, па су усупне штете биле много веће.²⁷

2.7. Поплава у 1962. години. Ова поплава проузркована је топљењем снега, уз истовремено падање киша, што је допринело великом порасту водостаја у водним токовима и одводним каналима. Марта, 30. излази новински податак да је у Шапцу вода поплавила 200 кућа, и да су угрожени становници евакуисани из поплавлених станова. Ниво воде, у угроженим улицама, пењао се до висине од 150 см.²⁸

Лист **Политика**, од 31. марта, извештава да је поплава захватила веће делове Шапца, и да је вода на подручју ове општине напала 8 места. Излиле су се речице Камичак, Думача, и Добрава. Подземне воде такође су угрозиле периферију и поједине улице. Преливен је био и пут I реда Шабац — Лозница, који је био пресечен — по изласку из града — у дужини од 60 м. Вода је била дубока 40 цм. Но, Штаб за одбрану од поплава хладнокрвно је дао изјаву да стање ипак није критично, мада неке приградске школе нису радиле, јер су водом биле одсечене од града. Али, већ сутрадан, 1. априла, стање у Шапцу постаје озбиљно, јер је већ било поплавлено 400 кућа. Мање речице и планински потоци, набијали од отапања снега, сјурили су се са Цера и поплвили, према првим проценама, 25.000 ха у Мачви. Пут Шабац — Лозница пресечен је код Шапца, у дужини од 250 м. Прекинут је и саобраћај возилима. И у Посавини, и у Поцерини, ситуација је слична; неколико дрвених мостова било је срушено. Сава је почела да расте, и — око 15 часова — водостај је био 483 цм на водомеру у Шапцу.

Прогноза времена за 1. и 2. април забринула је многе:

„У свим крајевима земље преовлађиваће облачно време са кишом, повремено. Температура у постепеном паду”. Томе је допринео и напис **Политике** тога дана је „Сава са притокама најопаснија мада насипи одолевају”. Водостај је и даље растао. Код Сремске Митровице, подземне воде су надрле, а црпке су даноноћно радиле.

У току те ноћи, између 2. и 3. априла, дошло је до наглог погоршања времена, у источним деловима земље падале су јаке кише, а температура опадала. У готово читавој Европи, владало је променљиво облачно време. У току 3. априла, нарочито је порастао ниво Саве, у Сремској Митровици, али је насип одолевао.²⁹

Четвртог априла, дато је поново обавештење да је Сава — код Шапца — у сталном порасту. Водостај је, у 15 часова, достигао висину 555 цм. И сваког сата повећавао се за 1 цм. На неколико места, речна во-

²⁷ Савезни пројектантски биро за хидротехничка постројења, Београд. Основни пројекат Доње Дрине, IV, Београд 1948., стр. 43.

²⁸ **Политика**, Београд, 30 и 31. III, и 1. IV 1962. године.

²⁹ **Политика**, Београд, 30 и 31. III и 1. IV 1962. године

да се излила из корита, и продрла између силоса и Агенције Речног бродарства, те поплавила део кеја. Такође је поплавила део пута од града до кланице, у дужини од 60 м. Местимично је била дубока до 1,5 м. Од града је било одсечено стовариште бензина и нафте. Према Думачи, Сава је поплавила пут ка „Шљункари“, као и саму „Шљункару“. Ту се Река излила око 50 м изван корита. Део некадашње стамбене колоније „Зорка“ био је под водом, а такође и дом ученика Техничке школе. Зелени појас „Михаиловац“ и „Дудара“ такође су поплавлени. У кругу војничке касарне на Сави саобраћало се чамцима.³⁰ На делу Саве који је контролисала Подрињска водна заједница, најкритичнија ситуација била је на путу од Засавице према Мачванској Митровици. Вода је озбиљно угрозила 2,5 км насипа. На насипу се налазило 400 људи, са 30 трактора и 60 сточних запрега. Браниоци су започели градњу такозваних зечијих насипа: цакони пуни песка и земље слагани су по насипу да би се зауставила бујица. Слично су чинили и мештани Црне Баре. Петог априла, максимални водостај на Сави био је 78,37 м. а водостај на Камичку — 78,28 м а. б. Водостај Саве био је, дакле, виши од 9 см.³¹

Шестог априла, ниво воде — узводно од Сремске Митровице — почео је да опада, али — код Сремске Митровице, Сава је надошла 2 см. а код Шапца — за 8 см. Код Шапца, Сава је достигла највећи ниво у историји града. Попуцали су зидови Хемијске лабораторије Фабрике „Зорка“, а у Кленку — порушене су неке куће. Водостај на Сави износио је 576. см.

Из Водне заједнице стизали су извештаји да насипи код Мачванске Митровице одолевају, и да вода — иако је била виша од нивоа улица за 25 см — није поплавила куће, јер су око кућа постављени зечији насипи. Да су насипи попустили, била би поплављена цела северна Мачва, мада су и без тога у њој подземне воде расле и преливале земљишта. Црпне станице радиле су даноноћно пуним капацитетом.

Седмог априла, Сава је — код Шапца — нешто опала, али је стање и даље било неизвесно, пошто су водостаји њених притока расли. У граду је било порушено неколико кућа. Пловидба бродовима онемогућена је, пошто бродови нису могли да плове испод савског места.

Деветнаестог априла, вода је сасвим опала.

По оценама стручњака, поплаву у 1962. години изазвале су комбиноване дринске, савске, подземне, и церске воде.³²

Нема података о укупним штетама које је изазвала ова поплава.

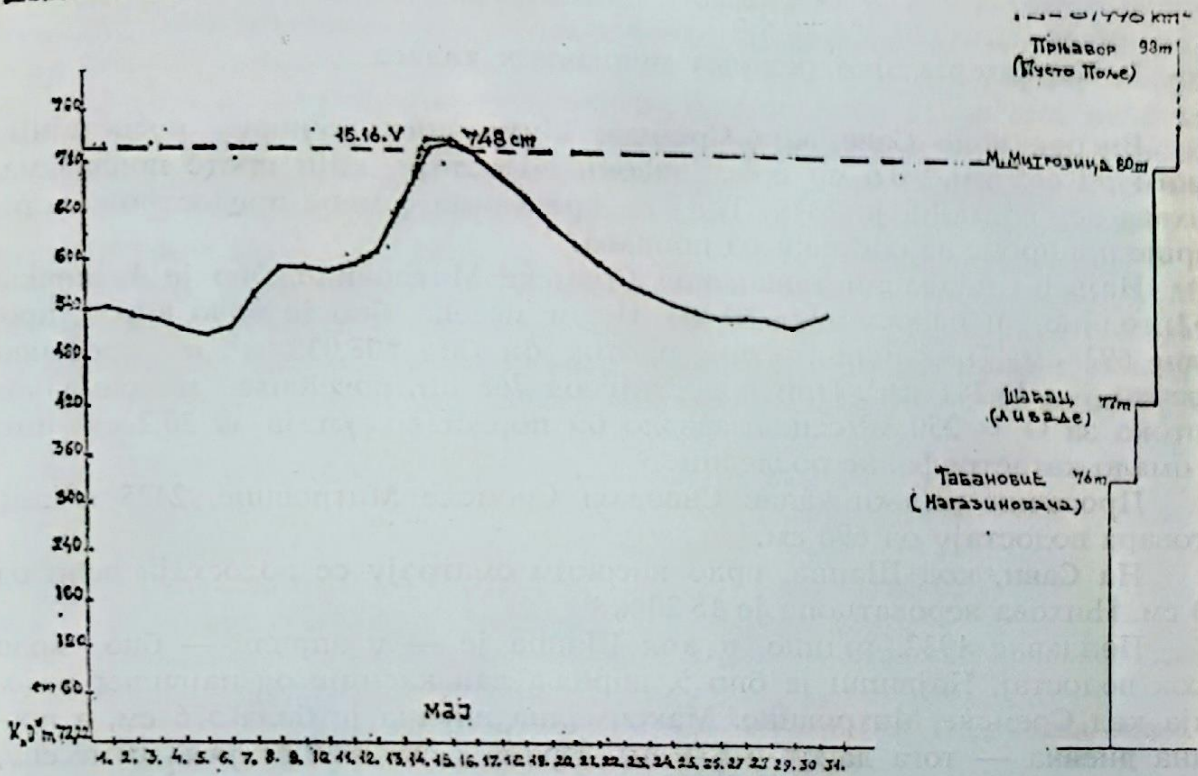
2.8. Поплава у 1965. години. После обилних киша, које су падале у пролеће нарочито — 12. и 13. маја 1965. године дошло је до наглог пораста водостаја на речицама, као и на рекама — Сави, Дрини и Колубари. Висок пораст ових вода проузроковао је поплаве на територији среза Ваљево. Од 18 општина које је захватила поплава, посебно је било угрожено 10 општина. У Мачви, Богатић је највише био угрожен. Поплава је захватила 3.500 ха атара ове општине.

³⁰ Водопривредна основа Мачве, Одбрана од поплава, Подрињска водна заједница, Шабац.

³¹ *Ibid.*

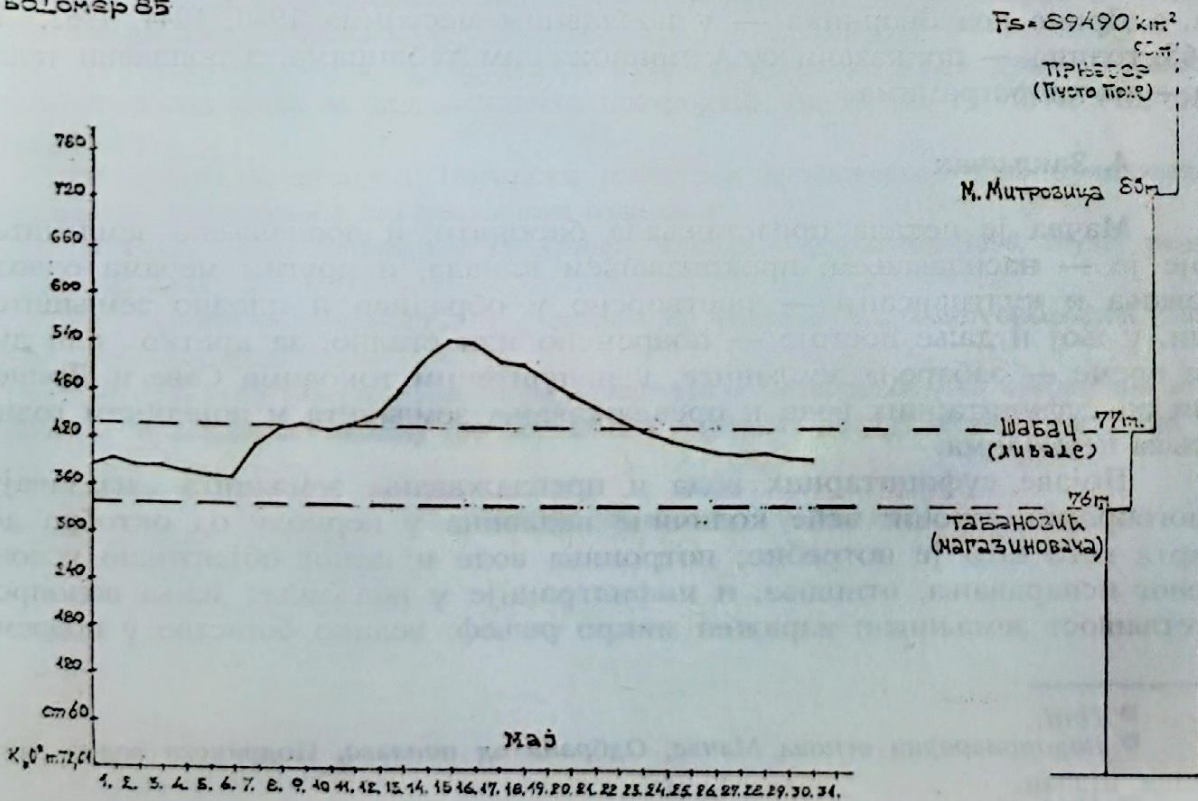
³² Водопривредна основа Мачве, Одбрана од поплава, Подрињска водна заједница, Шабац.

ПОПЛАВНИ ТАЛАС САВЕ КОД СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ У МАЈУ 1965. Г.
 ВОДОМЕР ВЗ

ПОПЛАВНИ ТАЛАС САВЕ КОД ШАПЦА 1965. ГОДИНЕ

ВОДОМЕР ВБ

Укупно, у свим општинама, било је поплављено 10.425 ха земљишта.

3. Карактеристике режима поплавних таласа

Високе воде Саве, код Сремске Митровице, почињу водостајима вишим од 665 цм.³³ То су врло високи водостаји, који прете поплавама, Њихова вероватноћа је 20%. Тада се предузимају мере предострожности, и врше припреме за одбрану од поплава.

Највећи поплавни талас, код Сремске Митровице, био је 4. априла 1962. године, и износио је 780 см. Целог месеца, био је врло висок, просечан 692 см. Просечни дневни проток би био 508,032 м³, а просечни месечни — 15,241 км³. При водостају од 768 см, повећање максималног протока за $Q = 250$ м³/сец. изазвало би пораст водостаја за 20,2 см, што би имало катастрофалне последице.³⁵

Просечни велики талас Саве, код Сремске Митровице, 2425 м³/сец. одговара водостају од 696 см.

На Сави, код Шапца, врло високим сматрају се водостаји већи од 420 см. Њихова вероватноћа је 15-20%.³⁶

Поплавне 1932. године, и код Шапца је — у априлу — био врло висок водостај. Највиши је био 5. априла, дан касније од највишег водостаја код Сремске Митровице. Максимална висина је била 576 см, а просечна дневна — тога дана — 575 цм. Према свим водостајима у месецу, просечни водостај би се целог месеца одржавао на висини 533 см, и стално би био критичан. Најнижа ката у Ливадама код Шапца (вероватно је и нижа у Мачви), са 77 м апсолутне висине, била би током целог месеца под водом на дубини од 1 м.

Просечни дневни водостаји Саве, код Сремске Митровице и Шапца, а Дрине код Зворника — у поплавним месецима 1940, 1944, 1962. и 1965. године — приказани су у приложеним таблицама, а поплавни таласи — на хидрограмима.

4. Закључак

Мачва је некада представљала баровито, и поплављено земљиште, које је — насипавањем, прокопавањем канала, и другим мерама одводњавања и култивисања — претворено у обрадиво и плодно земљиште. Али, у њој и даље постоје — повремено или стално, за кратко или дуже време — забарена земљишта, у напуштеним токовима Саве и Дрине, или од суфицитарних вода и превлажавања земљишта у појединим годишњим периодима.

Појаве суфицитарних вода и превлажавања земљишта изазивају многобројни узроци: веће количине падавина у периоду од октобра до марта него што је потребно; потрошња воде и њеног објективно условљеног испаравања, отицања, и инфилтрације у подземље; мања водопропустљивост земљишта; изражен микро рељеф; велико богатство у подзем-

³³ *Ibid.*

³⁵ Водопривредна основа Мачве, Одбрана од поплава, Подринска водна заједница, Шабац.

³⁶ *Ibid.*

ним водама, чији се горњи ниво од топографске површине тзв. „равне „Мачве“ налази на просечној дубини од само 2.82 м, а у периоду великог прилива атмосферских вода — на дубини од свега 10-130 см, тако да у међугредним равницама и удубљењима избија на топографску површину, привремено или трајно, забарујући или плавећи мање или веће комплексе земљишта; утицаји нерегулисаних токова Дрине и Саве, и водотокова и бујица са планине Цер, на кретања и водостаје подземних вода, посебно — у периоду високих и критичних водостаја на изливање у мачванску равницу.

Отуда, увек, постоје могућности мањих или већих поплава у Мачви, и поред свих заштитних мера које су до сада предузимане и које ће се предузети. Заштита од попова захтева трајнија решења, у складу са решењима за уређивање и заштиту земљишта, односно — за заштиту природе и животног простора.

5. Литература

1. Алексић А. *Мачва с нарочитим погледом на поплавне прилике*, Гласник Српског Ученог Друштва, Београд, 1891.
2. *Водопривредна основа Мачве, Одбрана од поплава*, Подрињска водна заједница, Шабац.
3. Генерална дирекција вода, Одсек за хидроградњу, Београд, *Извештаји о водостајима Саве за 1924. г.*
4. *Годишњаци о водостајима 1943. и 1944.*, Савезна хидрометеоролошка Служба ФНРЈ, Београд.
5. Ђорђевић и група аутора *Заштита од поплава*, Први конгрес о водама Југославије, књ. I Београд 1969.
6. Лукановић М. и група аутора *Основни пројекат Доње Дрине*, Савезни пројектантски биро за хидротехничка постројења, св. II, III, IV, VI и VIII, Београд, 1948.
7. *Политика*, Београд, Новински извештаји о метеоролошким приликама и поплавама у Југославији (по поплавним годинама).
8. Савин М., *Паробродом уз Дрину, Чланак о пловидби 1896*, Музеј речног саобраћаја, Београд.
9. *Хидролошки годишњаци Југославије*, Савезни хидрометеоролошки завод, 1950—1975, Београд.
10. *Шабачки гласник*, Новински извештаји о метеоролошким приликама и поплавама за Шабац и околину (по поплавним годинама до другог светског рата).